

גבניא הלכות:

ב' א' ה' י' י"ב א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י א"כ א"ל א"מ א"נ א"ס א"ת א"י א"כ א"ל א"מ א"נ א"ס א"ת א"י א"כ א"ל א"מ א"נ א"ס א"ת

הדף השבוע עוסק בשתי סוגיות:

האחת (והיא קשורה לתכנית הלימוד של שבוע זה): הגדרת לימוד תורה.
 השנייה (קשורה גם לחומר הלימוד של השבוע הקודם). לימוד תורה לנשים.
 כמו תמיד- מומלץ לראות את כל הגמרא בהתחלה ואח"כ לבחור באיזה נושא להעמיק.

א. גמרא גמרא

מה כולל "לימוד תורה"

הגמרא מביאה את זבולון בן דן, כדוגמא לתכנית לימודים המתאימה להוראת אב לבנו: "מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות".

☞ מהי הגדרתו של כל פרט מרשימה זו?

☞ מהו המפתח לחלוקה זו?

☞ האם זו דרישה סבירה?

☞ **שימו לב**, כי בסוגיה זו, כמו גם בסוגיות אחרות שכבר למדנו, מוצבות דרישות כלליות. האם הגמרא נותנת מקום להתאמה של חובת תלמוד התורה לילד ספציפי?

☞ **שאלה נוספת שראוי לדון בה:**

☞ האם ללימוד התורה יש הגדרה כמותית מדויקת?

☞ האם יש שלב בו יכול האדם לומר – עד כאן, יצאתי חובת לימוד תורה?

שאלה זו קשורה גם לסוגיה הקודמת – כיצד ניתן להורות לאדם קודם ללימוד תורה ואחר כך לישא אישה?
 האם הוא יכול להגדיר את קו הסיום של הלימוד?

☞ בהקשר של סוגיה שמופיעה בהמשך העמוד, נחלקו הראשונים לגבי הגדרת 'תלמוד'. שימו לב לדברי רש"י (בהמשך, ד"ה גמרא) והרמב"ם. מהי הגדרתו של כל אחד מהם לתלמוד? מיהו המרחיב ומיהו המצמצם? האם מחלוקת זו מבטאת מחלוקת באופי הלימוד?

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה פרק א:

הלכה י': עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו * שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח.

הלכה י"א: וחייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.

הלכה י"ב: כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ח ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה, והענינים הנקראים פרס בכלל הגמרא הן, במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד ט בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה

שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו ויישוב דעתו.

הגמרא מציעה שני הסברים לדוגמא של זבולון בן דן. איזה מהם נראה קרוב יותר לפשט המלים? (שימו לב לנוסח השאלה שבה פותחת הגמרא!) מה המחלוקת בין שתי האפשרויות?

הרמב"ם פוסק את רוב הנקודות העולות בסוגיות אלו בהלכות תלמוד תורה פרק א'. להבנת מבנה הפרק כולו - מומלץ מאוד לעי' במאמרו של הרב יהודה ברנדס על לימוד תורה ברמב"ם (מצולם בקלסר המאמרים).

הקשר הלימודי בין סב לנכד - לימוד תורה כחוויה

כיצד ניתן להבין את הקשר הלימודי בין הסב לבין נכדו? האם מדובר כאן בלימוד תורה "רגיל". עיינו היטב בהקשר של הפס' (דברים פרק ד', מתחילת הפרק). מהו החשש איתו מתמודדת התורה? מהי דרך ההתמודדות?

שימו לב, כי ישנה מצווה נוספת (אחת בלבד!) בתורה, הקושרת את הסב עם הנכד: עיינו שמות פרק י פס' ב. מה המשותף ליציאת מצרים ולמעמד הר סיני?

סיפור נוסף על רבי יהושע בן לוי ונכדו, מובא גם בירושלמי שבת, פ"א ה"ב. ניש תלמוד ירושלמי שלם בארון]

שימו לב, כי הגמרא כאן מציעה לראות את לימוד תורה כהמשך של מעמד הר סיני.

האם אפשרות זו מקרינה גם על אופיה של המצווה? יתכן שישנו מעמד נוסף הקשור ליצירת המשך למעמד הר סיני. עיינו דברים פרק ל"א, פס' ט-יג. מהי משמעותה של מצוות הקהל? עיינו גם באופן בו מתאר הרמב"ם את מצוות הקהל ומטרתה:

רמב"ם, הלכות חגיגה, פרק ג'

הלכה א': מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרית באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת, שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות בבוא כל ישראל לראות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך וגו'...

הלכה ו': וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני, אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה, ומי שאינו יכול לשמוע מכיין לבו לקריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל.

ישלש אדם שנוחיו

הגמרא אומרת כי על האדם לחלק את לימוד התורה לשלושה חלקים. אפשרויות שונות נאמרו בראשונים להבנת הנחיה זו: עיינו בדברי רש"י (ד"ה ליומי). בעלי התוספות (ד"ה לא צריכא) מביאים הסבר הצעה שונה בשם סדר רב עמרם גאון, והערה בעניין זה בשם רבנו תם. כמו כן, הרמב"ם פסק הלכה זו ובארה בהלכות תלמוד תורה, פרק א', הלכות י-יב, (מצוטט לעיל).

בעלי התוספות: קבוצה של רבנים, שחיו באירופה בין בעיקר במאות 12 ו-13. כתבו תוספות על פירוש רש"י. חלקם של התוספות הודפסו בתוך דף הגמרא, חלקם בספרים נפרדים.
סדר רב עמרם גאון: נכתב על ידי רב עמרם גאון [נמא 9], שכינה כ'גאון' בבבל. הסדר נכתב עבור קהילת ברצלונה בספרד, שרצו לדעת את נוסח ובלכות התפילה. רבנו תם: [1100-1171]. הר יעקב בן מאיר, נכדו של רש"י. חי בצרפת. היה מהבולטים שבבעלי התוספות.

דברי ר"ת קשורים גם בשאלה רחבה יותר, והיא שאלת מקומו המיוחד של התלמוד הבבלי בעולם הלימוד. בעניין זה ניתן לעי' בשני ציטוטים מעניינים מדברי הרמב"ם:

☞ בהקדמה לספר משנה תורה, מסביר הרמב"ם את מעמדו המיוחד של התלמוד הבבלי:

כל אלו החכמים הנזכרים (בחלקים הקודמים של ההקדמה פירט הרמב"ם את השתלשלות מסירת תורה שבעל פה מדור לדור) הם גדולי הדורות. מהם ראשי ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם סנהדרי גדולה. ועמם בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם ועמם. רבינא ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא. ורב אשי הוא שחיבר הגמרא הבבלי בארץ שנער אחר שחיבר ר' יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה. וענין שני הגמרות הוא פירוש דברי המשניות וביאור עמקותיה ודברים שנתחדשו בכל בית דין ובית דין מימות רבינו הקדוש ועד חיבור הגמרא...

נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך הוא...

ודברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום.

☞ **חישבו:** מהו יסוד סמכותו של התלמוד הבבלי לפי רבנו תם ולפי הרמב"ם?

לעומת זאת, באגרת לר' פנחס הדיין, מתאר הרמב"ם את סדר הלימוד בבית מדרשו, וממנו עולה תמונה מעשית שונה מעט, בה התלמוד הבבלי אינו תופס את המקום המרכזי:

ר' פנחס הדיין תקף את הרמב"ם, שלדעתו קורא ללימוד ספר משנה תורה במקום ספרי הלימוד הקלאסיים
 ר' יצחק: הרי"ף, הפוסק החשוב ביותר לפני דורו של הרמב"ם. כתב קצור הלכתי של הגמרא, המודפס בסוף הגמרות.

דע, תחילה, שאני חס ושלום לא אמרתי: לא תתעסקו לא בגמרא ולא בהלכות הרב ר' יצחק או זולתו. היודע עד, שיש לי כמו שנה וחצי שלא למדו אצלי חיבורי, אלא שנים או שלשה אנשים למדו מקצת ספרים, ורוב התלמידים רצו ללמוד ההלכות של הרב, ולימדתי

אותם כמה פעמים כל ההלכות וגם שנים שאלו ללמוד הגמרא ולמדתי אותם מסכתות אשר שאלו.

"סופרים" ספירת אותיות מלים ופסוקים בתורה

☞ מה יכולה להיות מטרת ספירת אותיות התורה ופסוקיה?

☞ ביאור מעניין על הסוגיה נמצא בדבריו של הרב ראובן מרגליות, מתוך ספרו "המקרא והמסורה" (עמ' יג-טז, מצולמים בקלסר המאמרים).

2. איחוד גרה לנשים

הסוגיה בסוטה

הסוגיה המרכזית העוסקת בנושא זה, מלבד הלימוד שנמצא בסוגיה הקודמת (כט ע"ב: בניכם ולא בנותיכם) נמצאת במסכת סוטה. על מנת להבין את ההקשר ואת הדעות המופיעות בסוגיה, עיינו בפרשת סוטה בתורה (במדבר פרק ה', פסוקים י"א-ל"א). כעת, לימדו את המשנה והגמ' שעליה:

משנה אם יש לה זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה **רש"י:**
 אחת, יש זכות תולה ב' שנים, יש זכות תולה ג' שנים. מכאן
 תדע שזכות תולה לה- תראה ותלמד
 אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה
 בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפינ
 מונקתה ונזרעה זרע ונקתה ע"י זכיות כדי
 תדע שהזכות תולה לה. ר"א אומר: כל המלמד בתו תורה -
 זריעת זרע ט' חדשים ו"א יותר כדמפרש
 (כאילו) לומדה תפלות. ר' יהושע אומר: רוצה אשה בקב
 בגמ'
 ותפלות מט' קבין ופרישות.

גמרא דף כ"א עמוד ב':

אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את וכו'.
 ר' אליעזר אומר: כל המלמד את בתו תורה מלמדה
 תיפלות. תיפלות ס"ד? אלא אימא: כאילו למדה
 תיפלות.
 א"ר אבהו: מאי טעמא דר"א? דכתיב: [משלי ח] אני
 חכמה שכנתי ערמה, כיון שנכנסה חכמה באדם -
 נכנסה עמו ערמומית.
 ורבנן, האי אני חכמה מאי עבדי ליה? מיבעי ליה
 לכדרכי יוסי בר' חנינא, דא"ר יוסי בר' חנינא: אין
 דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום
 עליהן, שנאמר: אני חכמה שכנתי ערמה.
 א"ר יוחנן: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי
 שמשים עצמו כמי שאינו, שנאמר: [איוב כח] והחכמה
 מאין תמצא.
 רבי יהושע אומר: רוצה אשה וכו'. מאי קאמר? הכי
 קאמר: רוצה אשה בקב ותיפלות עמו, מתשעת קבין
 ופרישות.

מאילן- שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה
בהצנע.
חכמה- תורה.
שמעמיד עצמו ערום עליה- שפירש מכל עסקים
ונעשה עליה עני וחסר כל [ל"א שמשים עצמו ערום
עליה גרסי'] שמערים שיתקיים תורתו לקבוץ על יד
וללמוד מכל אדם.
מאין תמצא- מן העשוי כאין.
מאירי:
 ר' אליעזר אומר המלמד את בתו תורה מלמדה
 תפלות ואין גורסין בה כאלו מלמדה אלא דוקא
 מלמדה תפלות וזהו שתמהו בגמרא מלמדה סלקא
 דעתך וכי דברי תורה תפלות הן ותיריך בה תני כאלו
 מלמדה תפלות ר"ל דברים תפלים שמתוך הבנתה
 ביתר מגדרה היא קונה ערמימות מעט ואין שכלה
 מספיק להבנה הראויה והיא סבורה שהשיגה
 ומקשקשת כפעמון להראות את חכמתה לכל
 ובתלמוד המערב אמרו דרך גזמא ישרפו דברי
 תורה ואל ימסרו לנשים:

עוד על תפיסתו של ר' אליעזר ביחס ללימוד תורה לנשים ראו:

תלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ג דף יט טור א/ה"ד

מטורנה שאלה את רבי לעזר מפני מה חט אחת במעשה העגל והן מתים בה שלש מיתות אמר לה אין
 חכמתה של אשה אלא בפילכה דכתיב וכל אשה חכמת לב בידיה טו אמ' לו הורקנוס בנו בשביל שלא
 להשיבה דבר אחד מן התורה איבדת ממני שלש מאות כור מעשר בכל שנה אמר ליה ישרפו דברי
 תורה ואל ימסרו לנשים וכשיצתה אמרו לו תלמידיו רבי לזו דחיתה לנו מה אתה משיב רבי ברכיה רבי
 אבא בר כהנא בשם רבי ליעזר כל מי שהיה לו עדים והתראה היה מת בבית דין עדים ולא התרייה היה
 נבדק כסוטה לא עדים ולא התרייה היה מת במגפה

👉 **חישבו:** מה פירוש הביטוי "כאילו מלמדה תפלות"?

👉 האם התורה משתנה בגלל המקבל אותה?

👉 האם יתכן כי מדובר כאן רק על חלק מסויים בתורה?

👉 מה היתה כוונתו המדויקת של בן עזאי? האם הוא חלק עקרונית על ר' אליעזר?

באופן פשוט, רוב מוחלט של הראשונים פסקו כר' אליעזר, שאסור לאישה ללמוד תורה, וכך פסק הרמב"ם

הלכות תלמוד תורה פ"א הלכה י"ג

"אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטוית, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו, ואע"פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות".

מכל מקום, לאורך הדורות, שונתה הפסיקה ההלכתית בנושא זה: מה יכולים להיות המניעים לשינויים כאלו?

היתר מסוים קיים כבר בספר חסידים:

ספר חסידים (מרגליות) סימן שיג

חייב אדם ללמוד לבנותיו המצות כגון פסקי הלכות, ומה שאמרו שהמלמד לא

ספר חסידים: ספר הנהגות אשר נכתב על ידי ר' יהודה החסיד, וחבריו המכונים 'חסידים אשכנז' במאות ה'12 וה'13.

שה תורה כאלו מלמדה תפלות זהו עומק תלמוד וטעמי המצות וסודי התורה אותן אין מלמדין לאשה ולקטן, אבל הלכות מצות ילמד לה שאם לא תדע הלכות שבת איך תשמור

שבת וכן כל מצות כדי לעשות להזהר במצות. שהרי בימי חזקי' מלך יהודה אנשים ונשים גדולים וקטנים ידעו אפי' טהרות וקדשים, וזהו הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים ל"א י"ב) וזהו אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימך (שם כ"ט י - י"א) כדי שידעו עבדים ושפחות פסקי המצות מה לעשות ומה שלא לעשות. אבל לא יתכן לבחור ללמוד לבנות ואפי' האב עומד שם ושומר פן יתייחד לא יתכן פן יתגבר יצרו עליו, או יצרה עליה וקול באשה ערוה, אלא האב ילמוד בתו ואשתו. והשונמית הולכת ושומעת הדרשה מפי אלישע שהרי אמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת (מ"ב ד' כ"ג) מכלל דבחדש ושבת הולכות.

👉 האם ניתן לפתח את הגישה העקרונית של ספר חסידים? (האם צורכי הידע - במובן הרחב של המושג - יכולים ליצור היום מצב שונה?)

👉 **שימו לב,** כי ספר חסידים קושר את הדיו לפסוקים על מעמד הקהל שהבאנו לעיל. מה יכולה להיות משמעות העניין?